

دانشگاه هنر شیراز

پروژه تحقیقی کارشناسی

عنوان

بررسی عملکرد موزه تنوع زیستی ایران

نگارش

پریا فتحی

استاد راهنما

دکتر مریم دشتی زاده

مرداد ۱۴۰۱

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب پریا فتحی متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب تحت نظارت و راهنمایی اساتید دانشگاه هنر شیراز بوده و به دستاوردهای دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است مطابق مقررات و روال متعارف ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم‌سطح یا بالاتر ارائه نگردیده است.

در صورت اثبات تخلف در هر زمان، مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از درجه اعتبار ساقط بوده و دانشگاه حق پیگیری قانونی خواهد داشت.

کلیه نتایج و حقوق حاصل از این پایان نامه متعلق به دانشگاه هنر شیراز می‌باشد. هرگونه استفاده از نتایج علمی و عملی، واگذاری اطلاعات به دیگران یا چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه بدون موافقت کتبی دانشگاه هنر شیراز ممنوع است. نقل مطالب با ذکر مآخذ بلامانع است.

پریا فتحی

چکیده

بشر از سپیده دم پدیداریش پیوسته مشغول دگرگونی حیات پیرامونش بوده است. به حدی که عواقب رفتارش با محیط زیستش او را مجبور به ترک آن می کرد. به مرور با بیشتر شدن علاقه زیست شناسان به مطالعه موجودات زنده موزه های تاریخ طبیعی در قرن ۱۷ و ۱۸ ایجاد شدند. نظریه های اساسی زیست شناسی با مطالعه همین مجموعه ها به سرانجام رسید. فهم ارتباط تکاملی گونه ها میسر شد. مقاصد پژوهشی بخشی از کاربرد موزه های تاریخ طبیعی هستند. ثبت گونه های زیستی پایش اکوسیستم ها را ممکن کرد و به این شکل انسان بهتر توانست تاثیر خود بر محیط اطرافش را ببیند. تنظیم رابطه انسان و محیط زیست و هدایت مسیر توسعه با کمترین تداخل می تواند مهم ترین فایده موزه های تاریخ طبیعی باشد. و در کنار آن شناسایی و مطالعه گونه های کمیاب، به حفظ میراث زیستی هر جغرافیا نیز کمک می کند.

موزه تنوع زیستی تهران که اکنون خانه پیروز تنها توله یوز ایرانی محافطت شده نیز هست از سال ۸۳ فعالیت خود را آغاز کرد. در این پژوهش قصد داریم معیار های برای ارزیابی عملکرد موزه معرفی و آن هارا بررسی کنیم.

کلمات کلیدی:

موزه، موزه تنوع زیستی، موزه تاریخ طبیعی، دیوراما، گونه های در معرض انقراض، محیط زیست، تنوع زیستی

فهرست مطالب

فصل ۱

مقدمه

تعریف موزه واژه موزه نشأت گرفته از لغت موزین «musein» به معنای جایگاه زندگی موزها «muses» الهه های هنر و صنایع در اساطیر یونان میباشد. در زبان انگلیسی به آن میوزیم «museum» و در فرانسه موزه «musee» گفته می شود. راهیابی این واژه به زبان فارسی را می توان از دهه ۱۲۹۰ هجری قمری همزمان با سفرهای ناصرالدین شاه به اروپا، دانست.

شورای جهانی موزه ها پس از بررسی و جمع بندی تمامی تعاریف پیشنهادی از سراسر دنیا برای «باز تعریف» موزه در قرن بیست و یکم، سرانجام در کمیته اجرایی ایکوم به تعریف مشترکی دست یافته که در نشست کیوتو در روز ۱۶ شهریورماه (۷ سپتامبر) به رأی گذاشته خواهد شد.

این تعریف بر اساس سایت رسمی ایکوم به شرح زیر است:

«موزه ها فضاهایی مردم سالارانه، فراگیر و چند صدایی برای گفتگویی منتقدانه پیرامون گذشته ها و آینده ها هستند. موزه ها ضمن به رسمیت شناختن و حل کردن تضادها و چالش های زمان حال، نگهدارنده اشیا و نمونه های تاریخی ارزشمند به نفع جامعه، حفظ کننده خاطرات متنوع گذشته برای نسل های آینده اند و تضمین کننده برابری حقوق و دسترسی به میراث برای همگان هستند.

موزه ها به دنبال انتفاع نیستند. آن ها مکان هایی مشارکتی و شفاف اند که با همکاری فعال با جوامع مختلف به جمع آوری، حفظ، پژوهش، تفسیر، نمایش و بهبود ادراک دریافتی از جهان هستی با هدف سهم داشتن در کرامت انسانی، عدالت اجتماعی، برابری جهانی و سعادت دنیوی می پردازند.»

موزه تاریخ طبیعی اولین موزه تاریخ طبیعی در قرن هفدهم و در شهر پاریس افتتاح شد. در ابتدا عموم مردم اجازه بازدید از اینگونه موزه ها را نداشتند زیرا یا به صورت مجموعه های خصوصی و یا زیر نظر متخصصان علوم طبیعی قرار داشتند. اما به تدریج درهای آن به روی مردم باز شد.

وظیفه اصلی موزه های تاریخ طبیعی آشنایی جامعه و ارتقاء آگاهی های عمومی در مورد جانوران، گیاهان و سایر موجودات زنده، فسیل ها، سنگ ها، کانی ها و همچنین زیستگاه های طبیعی است. این مکان ها عامل انتقال و توسعه دانش و درک دنیای طبیعی و جایگاه و نقش انسان در آن می باشند. موزه های تاریخ طبیعی از طریق نمایشگاهها و برنامه های آموزشی که با اهداف خاص تدوین می شوند به تفسیر و شرح جایگاه و اجزاء طبیعت، ارتباط آنها با یکدیگر و با انسان، اهمیت حفظ آن و اهمیت ایجاد ارتباط بین طبیعت

وانسان مي پردازند. آنها درك انسان را از محيط اطراف خود افزايش مي دهند و فرصتهايي براي كسب دانش و غني ساختن فرهنگ فراهم مي آورند.

موزه هاي تاريخ طبيعي ميتوانند از طريق نمايشگاهها و فعاليت هاي آموزشي و اطلاعات نهفته در مجموعه ها و در واقع كارشناسان خود دانش لازم را به مردم عادي انتقال دهند. موزه هاي امروزي مي توانند طرز تفكر مردم را در مورد طبيعت تغيير دهند و رفتار و ديدگاههاي مثبتي را نسبت به محيط طبيعي ترويج نمايند چرا كه بهتر زيستن نياز به دانش زيست محيطي و آموزش دارد و آغاز هر حياتي مستلزم اهميت دادن به حيات وحش، آب و خاك و منابع طبيعي است. در عين حال بخش هاي علمي و بايگاني موزه هاي تاريخ طبيعي داراي مجموعه هاي وسيعي از جانوران، گياهان، فسيل ها، سنگ ها و كاني ها است كه مي توانند مواد و اطلاعات لازم را جهت تحقيق زيست شناسان و دانشجويان علوم طبيعي فراهم آورند.

موزه هاي تاريخ طبيعي در ايران اولين موزه تاريخ طبيعي ايران در پرديس علوم دانشگاه تهران، توسط دكتر فاطمي در سال ۱۳۳۱ تاسيس شد. امروزه اكثر شهر هاي بزرگ ايران داراي موزه تاريخ طبيعي هستند. موزه تاريخ طبيعي پرديس علوم دانشگاه تهران در سال ۱۳۳۱ بعنوان اولين موزه از اين نوع در ايران، در سال ۱۳۳۱ توسط مرحوم دكتر مصطفي فاطمي استاد بخش جانورشناسي بنا گذاشته شده و در سال ۱۳۳۸ بصورت رسمي افتتاح شد. بتدريج و با افزايش تعداد نمونه ها و نياز به فضاي بزرگتر، اين موزه در سال ۱۳۵۲ به محل فعلي آن منتقل و در طول ۴۶ سال گذشته در اين محل استقرار داشته است. با افزايش نمونه هاي غير نمايشي و علمي اين موزه، كه با شروع دوره دكترى بيوسيستماتيك جانوري شتاب بيشترى يافته بود، بخش آرشيوي موزه، با كد بين المللي ZUTC، نيز از حدود بيست سال پيش فعال تر و بتدريج نمونه هاي آن افزايش يافته است، بطوريكه در سال ۱۳۹۵ و با تكميل ظرفيت مخزن، اين بخش از موزه خانه اي جديد يافت.

۱.۱ گروه موزه تاريخ طبيعي

گروه موزه تاريخ طبيعي [؟] و دخير ژنتيكي شامل:

- موزه تنوع زيستي
- كارگاه تاكسيدرمي
- بخش هاي ستادي

است.

وظايف اين گروه عبارتند از:

- ارتقاء ارتباط و سطح آگاهي هاي زيست محيطي اقشار مختلف جامعه از طريق نمايشگاه هاي تاريخ طبيعي مركز و ادارات كل كشور
- نظارت بر فعاليت هاي موزه هاي ادارات كل

شکل ۱.۱: موقعیت موزه تنوع زیستی روی نقشه

- ایجاد ارتباطات بین المللی و به روز رسانی سطح اطلاعات دفتر
- آماده سازی نمونه ها در کارگاه تاکسیدرمی
- تهیه دستور العمل های مورد نیاز و نظارت و اظهار نظر در ارتباط با ایجاد موزه های تاریخ طبیعی و همچنین کارگاه های تاکسیدرمی در کشور

۱.۱.۱ موزه تنوع زیستی

موزه تنوع زیستی ایران در فضای داخلی بالغ بر ۱۴۰۰ متر مربع در مجموعه علمی، پژوهشی و تفرجگاهی پردیسان قرار گرفته است و زیر نظر سازمان حفاظت محیط زیست می باشد. ساختمان موزه در راستای ایجاد محیط علمی، پژوهشی و همگام با سیاست های سازمان حفاظت محیط زیست بنا نهاده شده است. این مجموعه که بصورت نمایشگاه تخصصی گونه های گیاهی، جانوری و نمونه های سنگ و کانی و فسیل می باشد، در فروردین ۱۳۸۳ با حضور ریاست جمهوری وقت و ریاست قبلی و فعلی سازمان حفاظت محیط زیست، سرکارخانم دکتر ابتکار افتتاح گردید. اکثریت قریب به اتفاق نمونه ها واقعی بوده و با استفاده از هنر تاکسیدرمی (پوست آرایی) که در واقع کشیدن پوست حیوان بر روی قالب می باشد، تهیه گردیده است. علاوه بر آن با ایجاد سایت موزه مجازی امکان آشنایی بینندگان را از طریق شبکه اینترنت در ایران و سراسر جهان فراهم نموده است.

بطور کلی سازمان آموزش و پرورش استان تهران با هماهنگی مدیریت موزه اقدام به بازدیدهای گروهی دانش آموزان بالاخص در مقاطع ابتدایی و راهنمایی می نماید. علاوه بر این نظر به قرار گرفتن این موزه در پارک طبیعت پردیسان، افرادی که به قصد تفرج و گذران اوقات فراغت خود به این مکان می آیند قادر به بازدید از این موزه می باشند، همچنین هنرمندان، مخصوصا نقاشان که علاقمند به طراحی از طبیعت و

جانوران هستند از این نمایشگاه استفاده می نمایند . فضای داخلی غرفه های موزه تنوع زیستی با الهام از طبیعت ایران ، جهان و زیستگاههای طبیعی جانوران طراحی و فضاسازی شده است در موزه تنوع زیستی تقسیم بندی بر اساس سیستم قاره ای - زیستگاهی بوده که نمونه های متعددی در زیستگاه های مربوطه عرضه شده اند و شامل غرفه های ذیل می باشد:

- غرفه نمونه های منقرض شده ایران: شامل مجسمه های شیر ایرانی و ببر خزری
- غرفه نمونه های کمیاب ایران
- غرفه تنوع زیستی ایران
- غرفه تنوع زیستی جهان
- غرفه خلیج فارس
- غرفه تونل زیر دریایی خلیج فارس
- غرفه دریای مازندران
- غرفه قاره آسیا
- غرفه قاره اروپا
- غرفه قاره آفریقا
- غرفه قاره آمریکا
- غرفه قاره اقیانوسیه
- غرفه زیستگاه قطب جنوب
- قاب پوست ببر خزری: این پوست متعلق به ببر خزری است که در پارک ملی گلستان به سال ۱۳۲۹ شکار شده است.
- قاب پروانه ها
- ویتترین حشرات
- اسکلت فیل آسیایی
- ویتترین سنگ و کانیهای ایران
- ویتترین نرم تنان
- ویتترین فسیلهای گیاهی

شکل ۲۰۱: دیورامای نمونه‌های منقرض شده

- ویتترین فسیلهای بی مهرگان
- ویتترین فسیلهای ماهیان آب شیرین
- تابلوی بازسازی فسیل‌های مراغه
- ویتترین فسیلهای مهره داران مراغه

۲.۱.۱ کارگاه تاکسیدرمی

نمونه‌های ارسالی در این مکان ضمن فرایندهای پوست کنی، چربی‌گیری با مواد شیمیایی مختلف، قالب‌سازی، فرم‌دهی و پایه‌سازی تبدیل به نمونه‌های نمایشی می‌گردند.

فصل ۲

سابقه‌ی تحقیق

با ورود به عصر اطلاعات و پیشرفت بیوانفورماتیک و توالی‌یابی ژنتیکی، موزه‌های تنوع زیستی با داشتن گنجینه وسیعی و متنوعی از گونه‌های زیستی بسیار کمک‌کننده هستند.

۱.۲ نقش موزه‌ها در حفظ تنوع زیستی

منیت‌بذ

۱.۱.۲ گونه‌های در معرض انقراض

شیبذ

۲.۲ نقش موزه‌های تاریخ طبیعی در آموزش

شیبذ

فصل ۳

روش پیشنهادی

برای بررسی عملکرد موزه نیاز به مجموعه معیار هایی برای مقایسه داریم.

۱.۳ معیارها

برای بررسی عملکرد موزه معیارهایی انتخاب می‌کنیم و در فصل بعد به مقایسه آن ها می‌پردازیم.

۱.۱.۳ کامل بودن مجموعه

موزه های تاریخ طبیعی شامل نمونه‌های جانوری، حشرات، آبزیان، گیاهان، فسیل ها و سنگ ها و کانی‌ها می‌شوند.

۲.۱.۳ کیفیت نمونه‌ها

یکی از عوامل منتخب برای ارزیابی، کیفیت نمونه‌هاست. بالا بودن کیفیت نمونه‌ها با شباهت به نمونه زنده مشخص می‌شود. این مسئله در کنار افزایش دقت اطلاعاتی که ببینده ارائه می‌کند، باعث جذابیت بیشتر بازدید از موزه می‌شود.

۳.۱.۳ کیفیت ارائه

نمونه‌های تاکسیدرمی شده، در دیوراماها به نمایش گذاشته می‌شوند. ممکن است به چند گونه که زیست بوم مشترکی دارند یک دیوراما اختصاص داده شود. دیوراماها با تصاویری از زیست بوم گونه آراسته می‌شوند. تصاویر باید ویژگی های معرف آن زیست بوم را داشته باشند و در معرفی اقلیم دقت داشته باشند. ممکن است از پوشش گیاهی آن زیست بوم نیز استفاده شود.

۴.۱.۳ معیارهای آموزشی

نسبت به جمعیت سایر بازدید کنندگان، دانش آموزان از مخاطبان اصلی موزه هستند. معمولاً بواسطه اردوهای آموزشی مدارس بازدید گروهی برایشان ترتیب داده می شود. با توجه به مجهز بودن موزه به دیپارتمان آموزش، این امر از اهداف اصلی موزه می باشد.

فصل ۴

ارزیابی

داده‌های استفاده شده در این بخش توسط پژوهش میدانی انجام شده در تابستان ۱۴۰۱ بدست آمده است..

۱.۴ کیفیت نمونه‌ها

با توجه به تنوع جهان شمول نمونه‌های موزه، حفظ کیفیت تمام بخش‌ها به علت دسترسی نداشتن به نمونه‌های جدید سخت است. اما حتی اکثر نمونه‌های تاکسیدرمی شده از اکوسیستم بومی متعلق به دهه ۵۰ و ۶۰ شمسی می‌باشند. فعالیت کارگاه تاکسیدرمی به مربوط به گونه‌های کمی می‌شود و شیوه مدیریت این مسئله مانعی برای جذابیت‌های بالقوه موزه است.

۲.۴ کیفیت ارائه

نکات فنی در طراحی دیوراماها به خوبی رعایت شده بود اما تصاویر دکور با کیفیت نقاشی دکورها اکثراً پشم نوار نبود. نمونه‌های گیاهی در تمام دیوراماها بلااستثنا خشک شده بودند. نمونه‌های فسیلی فضای کافی نداشتند. تابلوی پوست آخرین ببر ایرانی، مانند اضافه جهیزیه در خانه‌ای در مرحله خانه‌تکانی گوشه‌ای افتاده بود.

فصل ۵

نتیجه‌گیری

این فصل نتیجه‌گیری است.

فهرست مراجع

[۱] سند معرفی گروه موزه تاریخ طبیعی و تنوع زیستی

[۲] گزارش همشهری دوشنبه ۲۱ بهمن ۱۳۹۸ کد مطلب : ۹۴۸۲۳ <https://newspaper.hamshahrionline.ir/id/94823/%D9%85%D8%AE%D8%B2%D9%86-%D8%AA%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%AE-%D8%B7%D8%A8%DB%8C%D8%B9%DB%8C-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86-11%D8%B3%D8%A7%D9%84-%DA%AF%D8%B4%D9%88%D8%AF%D9%87.html>

[۳] گزارش سایت دانشگاه تهران برای روز جهانی موزه سال ۹۸ <https://science.ut.ac.ir/-/%D8%A8%D9%87-%D9%85%D9%86%D8%A7%D8%B3%D8%A8%D8%AA-%D8%B1%D9%88%D8%B2-%D8%AC%D9%87%D8%A7%D9%86%DB%8C-%D9%85%D9%88%D8%B2%D9%87-%D9%86%DA%AF%D8%A7%D9%87%DB%8C-%D8%A7%D8%AC%D9%85%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%A8%D9%87-%D9%85%D9%88%D8%B2%D9%87-%D8%AA%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%AE-%D8%B7%D8%A8%DB%8C%D8%B9%DB%8C-%D9%BE%D8%B1%D8%AF%DB%8C%D8%B3-%D8%B9%D9%84%D9%88%D9%85-%D8%AF%D8%A7%D9%86%D8%B4%DA%AF%D8%A7%D9%87-%D8%AA%D9%87%D8%B1%D8%A7%D9%86>

[۴]

[۵]